

ירמיהו פרק כח

בפרק כח מוצג עימות בין ירמיהו המביא את דבר ה' שיש להיכנע לעול מלך בבל, לבין חנניה בן עזור המנבא לעם נבואת נחמה על כך שעול בבל יישבר בעוד שנתיים. הפרק מתאר את תגובותיו השונות של ירמיהו לנבואת חנניה.

לפרק כח יוקדשו שני שיעורים.

נושאים ושאלות מכווני למידה:

מה הייתה נבואתו של חנניה בן עזור?

כיצד הגיב ירמיהו למשמע דבריו? מדוע בחר להגיב כך?

כיצד יכול העם להכריע למי להאמין?

כיצד הוכרע העימות בין חנניה לירמיהו?

2	מבנה פרק כח
3	נבואת חנניה בן עזור
7	תגובת ירמיהו
9	האבחנה בין נביא שקר לנביא אמת
11	דבר ה' לירמיהו

מבנה פרק כח

<p>א ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה בשנת בשנה הרבעית בחדש החמישי אמר אלי חנניה בן עוזר הנביא אשר מגבעון בבית ה' לעיני הכהנים וכל העם לאמר: ב כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לאמר שברתי את על מלך בבל: ג בעוד שנתים ימים אני משיב אל המקום הזה את כל כלי בית ה' אשר לקח נבוכדנאצר מלך בבל מן המקום הזה ויביאם בבל: ד ואת יכניה בן יהויקים מלך יהודה ואת כל גלות יהודה הבאים בבלה אני משיב אל המקום הזה נאם ה' כי אשבר את על מלך בבל:</p>	<p>נבואת חנניה בן עוזר</p>
<p>ה ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא לעיני הכהנים ולעיני כל העם העמדים בבית ה': ויאמר ירמיה הנביא אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריך אשר נבאת להשיב כלי בית ה' וכל הגולה מבבל אל המקום הזה: ז אף שמענא הדבר הזה אשר אנכי דבר באזניך ובאזני כל העם: ח הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם וינבאו אל ארצות רבות ועל ממלכות גדלות למלחמה ולרעה ולדבר: ט הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת:</p>	<p>תגובת ירמיהו</p>
<p>י ויקח חנניה הנביא את המוטה מעל צואר ירמיה הנביא וישברהו: יא ויאמר חנניה לעיני כל העם לאמר כה אמר ה' ככה אשבר את על נבוכדנאצר מלך בבל בעוד שנתים ימים מעל צואר כל הגוים וילך ירמיה הנביא לדרכו:</p>	<p>שבירת המוטה</p>
<p>יב ויהי דבר ה' אל ירמיה אחרי שבור חנניה הנביא את המוטה מעל צואר ירמיה הנביא לאמר: יג הלוך ואמרת אל חנניה לאמר כה אמר ה' מוטת עץ שברת ועשית תחתיהן מטות ברזל: יד כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל על ברזל נתתי על צואר כל הגוים האלה לעבד את נבוכדנאצר מלך בבל ועבדו וגם את חית השדה נתתי לו:</p>	<p>דבר ה' לירמיהו</p>
<p>טו ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא שמענא חנניה לא שלחך ה' ואתה הבטחת את העם הזה על שקר: טז לכן כה אמר ה' הנני משלחך מעל פני האדמה השנה אתה מת כפי סרה דברת אליה:</p>	<p>דברי ירמיהו לחנניה</p>
<p>יז וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחדש השביעי.</p>	<p>מות חנניה</p>

נבואת חנניה בן עזור

בפרק כז מביא ירמיהו את נבואתו נגד כל נביאי השקר הרבים אשר תמכו ביציאה למרד נגד בבל. ירמיהו פונה לעמים, לצדקיהו, לכהנים ולעם שלא לשמוע אל דברי נביאי השקר, להיכנע למלך בבל. עמדתו של ירמיהו ברורה ונחרצת, ועל הנביאים הנוקטים עמדה שונה ממנו הוא אומר נחרצות: "שקר הם נבאים לכם".

בפרק כח אנו שומעים על עימות המתרחש בבית ה' לעיני הכהנים וכל העם. שני נביאים עומדים לפני הקהל: ירמיהו בן חלקיהו, שעל צווארו המוטה המסמלת את עמדתו שיש להיכנע לעול מלך בבל, וחנניה בן עזור המנבא לעם נבואת נחמה על כך שעול בבל יישבר בעוד שנתיים. כיצד יכריע העם למי משני הדוברים יש להאמין? כיצד ידעו השומעים מי הוא נביא האמת הדובר בשם ה'?

הערה דיסקטית:

מומלץ להקריא לתלמידים את הפרק בשלמותו, לבקש מהם לסמן את הופעותיה של המילה "הנביא" בפרק, ולבדוק למי היא מתייחסת.

א ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך-יהודה בשנת בשנה הרבעית בחדש החמישי אמר אלי חנניה בן-עזור הנביא אשר מגבעון בבית ה' לעיני הכהנים וכל-העם לאמר. ב כה-אמר ה' צבאות אלהי ישראל לאמר שברתי את-על מלך בבל. ג בעוד שנתים ימים אני משיב אל-המקום הזה את-כל-כלי בית ה' אשר לקח נבוכדנאצר מלך-בבל מן-המקום הזה ויביאם בבל. ד ואת-יכניה בן-יהויקים מלך-יהודה ואת-כל-גלות יהודה הבאים בבלה אני משיב אל-המקום הזה נאם-ה' כי אשבר את-על מלך בבל. ה ויאמר ירמיה הנביא אל-חנניה הנביא לעיני הכהנים ולעיני כל-העם העומדים בבית ה'. ו ויאמר ירמיה הנביא אמן בן יעשה ה' יקם ה' את-דבריה אשר נבאת להשיב כלי בית-ה' וכל-הגולה מבבל אל-המקום הזה. ז אך-שמע-נא הדבר הזה אשר אנכי דבר באזניך ובאזני כל-העם. ח הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן-העולם ועבאו אל-ארצות רבות ועל-ממלכות גדלות למלחמה ולרעה ולדבר. ט חנניה אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר-שלחו ה' באמת. י ויקח חנניה הנביא את-המוטה מעל צואר ירמיה הנביא וישברהו יא ויאמר חנניה לעיני כל-העם לאמר כה אמר ה' ככה אשבר את-על נבכדנאצר מלך-בבל בעוד שנתים ימים מעל צואר כל-הגוים. וילך ירמיה הנביא לדרך. יב ויהי דבר-ה' אל-ירמיה אחרי שבור חנניה הנביא את-המוטה מעל צואר ירמיה הנביא לאמר. יג הלוך ואמרת אל-חנניה לאמר כה אמר ה' מוטת עץ שברת ועשית תחתיהן מטות ברזל. יד כי כה-אמר ה' צבאות אלהי ישראל על ברזל נתתי על-צואר כל-הגוים האלה לעבד את-נבכדנאצר מלך-בבל ועבדהו וגם את-חית השדה נתתי לו. טו ויאמר ירמיה הנביא אל-חנניה הנביא שמע-נא חנניה לא-שלחך ה' ואתה הבטחת את-העם הזה על-שקר. טז לכן כה אמר ה' הנני משלחך מעל פני האדמה השנה אתה מת כי-סרה דברת אל-ה'. יז וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחדש השביעי.

שש פעמים מכונה חנניה בן עזור "הנביא".

שש פעמים מכונה ירמיהו "הנביא".

שבע פעמים נוספות מופיע השורש נב"א שלא בקשר לשני הנביאים, אלא ביחס לכלל הנביאים. חשיפת המילה המנחה בפרק יכולה ללמדנו כי השאלה העומדת במרכזו היא מיהו באמת "הנביא": האם חנניה בן עזור הוא "הנביא" או ירמיהו הוא "הנביא"? שני נביאים, שתי עמדות הפוכות. בקולו של מי צריך לשמוע? איך ייודע מי דובר את דבר ה'?

עיצוב הסיפור על ידי המילה המנחה המופיעה שש פעמים ביחס לשני הנביאים, מותירה אותנו בתחושה שהכוחות שקולים. אין לאחד יתרון על חברו. הדילמה המוצבת לפנינו, הקוראים, היא גם זו העומדת לפני קהל השומעים בבית ה'. עליהם להחליט מי משני הדוברים מביא בפניהם את דבר ה' ומי משקר.

מבנה הפרק

המתח שבין ירמיהו לחנניה בן עזור מתרחש בשני סבבים של עימות, כאשר "המצלמה" מתמקדת פעם בחנניה בן עזור ופעם בירמיהו.

פסוק א – זמנה של הנבואה: "בשנה ההיא". מקום ההתרחשות: "בבית ה'".

עימות א - פסוקים ב-ד: דברי חנניה

פסוקים ה-ט: תשובת ירמיהו

עימות ב - פסוקים י-יא (1): שבירת המוטה על ידי חנניה

פסוק יא (2): עזיבת ירמיהו את המקום

הכרעת העימות - פסוק יב-יד: דבר ה' לירמיהו

פסוקים טו-טז: דברי ירמיהו לחנניה

פסוק יז: מות חנניה

נתבונן עתה בחלוקת הפרק לפי הדוברים: (דברי חנניה: **צהוב**, דברי ירמיהו: **אפור**, דבר ה': **ירוק**)

א וַיְהִי בַשָּׁנָה הַהִיא בְּרֵאשִׁית מַמְלַכַת צְדָקְיָה מֶלֶךְ-יְהוּדָה בִּשְׁנַת בַּשָּׁנָה הָרְבַעִית בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי אָמַר אֵלַי חֲנַנְיָה בֶן-עֲזוּרָה הַנְּבִיא אֲשֶׁר מַגְבְּעוֹן בְּבַיִת ה' לְעֵינַי הַכְּהֵנִים וְכָל-הָעָם לֵאמֹר.

ב כֹּה-אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר שְׁבַרְתִּי אֶת-עַל מֶלֶךְ בָּבֶל. ג בְּעוֹד שְׁנַתִּים יָמִים אָנֹכִי מְשִׁיב אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת-כָּל-כְּלֵי בַיִת ה' אֲשֶׁר לָקַח נְבוּכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל מִן-הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיָּבִיאם בָּבֶל. ד וְאֶת-יְכַנְיָה בֶן-יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ-יְהוּדָה וְאֶת-כָּל-גְּלוֹת יְהוּדָה הַבָּאִים בְּבִלְיָה אָנֹכִי מְשִׁיב אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה נְאֻם-ה' כִּי אֲשַׁבֵּר אֶת-עַל מֶלֶךְ בָּבֶל.

ה ויאמר ירמיה הנביא אל-חנניה הנביא לעיני הכהנים ולעיני כל-העם העמידים בבית ה'. ויאמר ירמיה הנביא אמן כן יעשה ה' יקם ה' את-דבריך אשר נבאת להשיב כלי בית-ה' וכל-הגולה מבבל אל-המקום הזה. ז אך-שמע-נא הדבר הזה אשר אנכי דבר באזניך ובאזני כל-העם. ח הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן-העולם וינבאו אל-ארצות רבות ועל-ממלכות גדלות למלחמה ולרעה ולדבר. ט הנביא אשר ינבא לשלום בנא דבר הנביא יודע הנביא אשר-שלחו ה' באמת.

י ויקח חנניה הנביא את-המוטה מעל צואר ירמיה הנביא וישברהו יא ויאמר חנניה לעיני כל-העם לאמר כה אמר ה' ככה אשבר את-על נבכדנאצר מלך-בבל בעוד שנתיים ימים מעל צואר כל-הגוים.

וילך ירמיה הנביא לדרבו.

יב ויהי דבר-ה' אל-ירמיה אחרי שבור חנניה הנביא את-המוטה מעל צואר ירמיה הנביא לאמר. יג הלך ואמרת אל-חנניה לאמר כה אמר ה' מוטת עץ שברת ועשית תחתיהן מטות ברזל. יד כי כה-אמר ה' צבאות אלהי ישראל על ברזל נתתי על-צואר כל-הגוים האלה לעבד את-נבכדנאצר מלך-בבל ועבדהו וגם את-חית השדה נתתי לו.

טו ויאמר ירמיה הנביא אל-חנניה הנביא שמע-נא חנניה לא-שלחך ה' ואתה הבטחת את-העם הזה על-שקר. טז לכן כה אמר ה' הנני משלחך מעל פני האדמה השנה אתה מת כפי-סרה דברת אל-ה.

יז וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחדש השביעי.

בעימות הראשון נושא חנניה את דברו. נאומו המתוחכם מהווה מפתח להבנת הקושי בזיהויו כנביא שקר:

1. הוא פותח את דבריו בסגנונם של נביאי האמת: "כה-אמר ה' צבאות אלהי ישראל".
 2. הוא מתייחס בדבריו "שברתי את-על מלך בבל" לנבואתו ולמעשהו הסמלי של ירמיהו, ובכך בונה את נבואתו על נבואת ירמיהו, ומציג את עצמו כממשיך אותה ומעדכן אותה.
 3. בעוד נביאי השקר תמכו ביציאה מיידית למרד נגד נבוכדנצר, חנניה אינו קורא לצאת למרד, אלא טוען שבבל תיפול עוד שנתיים, ולכן יש להתאזר בסבלנות ולחכות לנפילתה. בכך הוא בעצם אינו חולק על הוראתו המעשית של ירמיהו שיש להיכנע כרגע למלך בבל.
- נאומו של חנניה בנוי במבנה כיאסטי מרשים שתכליתו להעביר לצבור שומעיו מסר ברור:

שְׁבַרְתִּי אֶת-עַל מֶלֶךְ בָּבֶל.

בְּעוֹד שְׁנָתַיִם יָמִים אֲנִי מָשִׁיב

אֶת-כָּל-כְּלֵי בֵּית ה' אֲשֶׁר... וַיָּבִיֵאם בָּבֶל.

וְאֶת-יִכְנִיָּה בֶן-יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ-יְהוּדָה

וְאֶת-כָּל-גְּלוֹת יְהוּדָה הַבָּאִים בָּבֶלָה

אֲנִי מָשִׁיב אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה נְאֻם-ה'

כִּי אֲשַׁבֵּר אֶת-עַל מֶלֶךְ בָּבֶל.

- הנאום פותח בהצהרה דרמטית: "שברתי את על מלך בבל". בבשורה משמחת זו פותח חנניה את דבריו ומרכז סביבו את כל קהל השומעים.
- המסר המרכזי שבמשפט הפותח מציג את נפילתו של מלך בבל כדבר שכבר קרה. "שברתי". לא "ביום ההוא אשבור...".
- שבירת עול מלך בבל היא גם המשפט הסוגר את הנבואה: "כי אשבר את על מלך בבל". כך מוצב המסר המרכזי של הנבואה בפתיחה ובסיום הדברים.
- חנניה נוקב בזמן המדויק שבו תתגשם הנבואה: "בעוד שנתיים ימים". נקיטת זמן מדויק להתגשמות הנבואה היא תופעה יוצאת דופן אצל נביאי השקר. ציון הזמן מהווה אמצעי קל לבחינת מהימנות הנביא, ולכן סביר שנביאי שקר יעדיפו להימנע מכך, כדי שדבריהם לא יתבדו במועד מוגדר. אך דווקא נקיטת זמן מדויק יוצרת תחושה של ביטחון בוודאות המסר.
- פעמיים חנניה מדבר על "הבאים בבבל" – הכלים והגולים. אך כנגד בואם לבבל מצטט חנניה פעמיים את דבר ה' "הנני משיב". בכך נותן חנניה תחושה של שמחה לקראת שובם הקרוב של הגולים.
- בגוף הנאום מפרט חנניה בהרחבה את כל הצפויים לשוב מן הגלות (כלי בית ה', יכניה, הגולים מיהודה). במרכזו של הנאום מציב חנניה את שובו של המלך יכניה שהיה בוודאי מושא געגועי העם.

תגובת ירמיהו

כיצד מגיב ירמיהו לדבריו של חנניה בעימות הראשון?
אחרי שראינו כי בפרק כז תקף ירמיהו בחריפות את נביאי השקר, היינו מצפים שירמיהו יגיב בחריפות גם לדברי חנניה ויאמר לו: "שקר אתה ניבא", כפי שאמר בפרקים קודמים. מדוע אחרי שסיים חנניה את דבריו לא הסתער עליו ירמיהו והאשים אותו באמירת שקר? במקום זאת אומר ירמיהו (כח, ו):

אָמֵן בֶּן יַעֲשָׂה ה' יָקָם ה' אֶת-דְּבָרָיךָ אֲשֶׁר נִבְאָתָ לְהָשִׁיב כְּלֵי בַיִת-ה' וְכָל-הַגּוֹלָה מִבְּבֶל אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה.

למה התכוון ירמיהו בדבריו?

דבריו אלה של ירמיהו יכולים להישמע באזני העם כבעייתיים. הרי נבואתו של חנניה סותרת את נבואת ירמיהו בכך שהיא טוענת שעול בבל יוסר עוד שנתיים, ואילו ירמיהו ניבא שרק עוד שבעים שנה ישתחרר העול.

הערה דיזקטית:

לפני הבאת הפרשנות מומלץ לתת לתלמידים להעלות אפשרויות שונות להבנת דברי ירמיהו. הבאנו שלוש אפשרויות פרשניות להבנת דברי ירמיהו, המורה יבחר באיזו דרך ילמד.

יש שראו בתשובת ירמיהו, הבעת תקווה ותפילה, שתתבטל גזירת החורבן:

ר"י קרא (כח, ו):

אמן כן יעשה ה', יקם את דבריך [...] - פתרוננו: מי ייתן ה' ויהיו דבריך מתקיימין אשר ניבאת להשיב כלי בית ה' ואת יכניה מלך יהודה ואת גלות יהודה אל המקום הזה, ונבואתי בטילה, שניבאתי על כל הכלים הנותרים בבית ה' ובית מלך יהודה וירושלים "בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם".

ישנם פרשנים אשר ראו בדברי ירמיהו אלה "אמן כן יעשה ה'" דברי לעג על חנניה בן עזור.

מלבי"ם (כח, ו):

וירמיה בפני עצמו כיון ללעוג עליו.

עמוס חכם במאמרו: "המאבק בין נביאי אמת לנביאי שקר" מציע הבנה אחרת לתגובתו של ירמיהו:

לדעתו, כאשר שמע ירמיהו את נבואת חנניה, הוא לא היה בטוח כלל אם הנבואה הזאת היא נבואה אמיתית או לא. לפי דבריו ירמיהו עצמו אינו בטוח שחנניה משקר, והוא סבור שיתכן וחנניה קיבל נבואה זו מאת ה'.

מדוע העם לא ידע בוודאות האם חנניה הוא נביא שקר?

על שאלה זו אפשר לענות כמה תשובות:

1. חנניה מתנבא בסגנון של נביא אמת.
2. חנניה לא שלל את נבואתו של ירמיהו, אלא "בנה" עליה.
3. המסקנה המעשית מדבריו של חנניה -אם למרוד במלך בבל- דומה לדברי ירמיהו, ואינה דומה לדברי נביאי השקר.
4. ההבדל בין חנניה לירמיהו הוא רק במספר השנים, שנתיים או שבעים שנה. ירמיהו מעלה את האפשרות שחנניה קיבל נבואה מעודכנת יותר ממנו, על פיה התקצר זמן השיעבוד.
5. תגובתו הראשונה של ירמיהו: "אמן..." עלולה ליצור רושם בתודעת העם שדברי חנניה הם אמת. ואם דברי חנניה הם אמת, בהכרח דברי ירמיהו הם שקר.

אירוע זה מציב במלוא חריפותה את השאלה: כיצד באמת אפשר להבחין בין נביא אמת לנביא שקר?

העמקה:

גם חז"ל אינם מציגים את חנניה כנביא שקר רגיל, ומובא במדרש (ספרי דברים פסקה פד) שחנניה היה נביא אמת שהפך לנביא שקר.

מניין ידעו חז"ל שחנניה היה נביא אמת עד להופעתו בפרקנו? הרי שמו לא הוזכר בשום מקום במקרא עד עתה?

יתכן ניתן ללמוד זאת מדיוק בפסוקים:

1. הפרק מזכיר גם את חנניה וגם את ירמיהו בצרוף התואר "הנביא".
2. ירמיהו עצמו מכנה את חנניה "הנביא אשר מגבעון".
3. ירמיהו אומר לחנניה: "יקם ה' את דבריך אשר נבאת". ולא "דבריך אשר דברת". הוא מתייחס לדברי חנניה כדברי נבואה.
4. ירמיהו אומר לחנניה: "הנביאים אשר היו לפני ולפניך" – בכך הוא מכליל את חנניה יחד עמו בקבוצת הנביאים

האבחנה בין נביא שקר לנביא אמת

ז אַךְ-שָׁמַע-נָא הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאַזְנוֹיָךְ וּבְאַזְנוֹי כָּל-הָעָם. ח הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ מִן-הָעוֹלָם וַיִּנְבְּאוּ אֶל-אֲרֻצּוֹת רַבּוֹת וְעַל-מַמְלָכוֹת גְּדוֹלוֹת לְמַלְחָמָה וּלְרָעָה וּלְדָבָר. ט הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִנְבֵּא לְשָׁלוֹם בְּבֵא דְבַר הַנְּבִיא יוֹדַע הַנְּבִיא אֲשֶׁר-שָׁלַח ה' בְּאַמְתּוֹ.

מציאותם של שני נביאים הטוענים שהם מדברים בשם ה' מעוררת את השאלה כיצד יכול העם להבחין מי הוא נביא האמת ומי נביא השקר. כבר בחומש דברים (יח, כ-כב) מתעוררת שאלה זו:

אֵךְ הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזִּיד לְדַבֵּר דְּבָר בְּשֵׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמַת הַנְּבִיא הַהוּא. וְכִי תֹאמַר בְּלִבְבְּךָ אֵיכָה נִדַּע אֵת הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה'. אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יִהְיֶה הַדְּבָר וְלֹא יָבוֹא הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה' בְּנִדּוֹן דְּבָרוֹ הַנְּבִיא לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ.

לפי דברי התורה, מבחן הנביא הוא בהתגשמות דבריו. אך הבעיה היא שאם הנביא מנבא נבואה לטווח ארוך, כיצד ידעו השומעים עתה אם נבואת אמת היא טרם התגשמותה? בפסוק ט מצטט ירמיהו את דברי התורה, רק בהיפוך: "הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִנְבֵּא לְשָׁלוֹם בְּבֵא דְבַר הַנְּבִיא יוֹדַע הַנְּבִיא אֲשֶׁר שָׁלַח ה' בְּאַמְתּוֹ".

רש"י (כח, ז):

אך שמע נא - [...] אמר: אני מתנבא פורענות; אם לא יבוא איני שקרן שהקב"ה "ניחם על הרעה". אבל הנביא אשר ינבא לשלום וגוי' בבא דבר הנביא יודע וגוי' אבל אם לא יבוא דברו- שקרן הוא...

לפי דברי רש"י, מבחן התגשמות הנבואה תקף רק לנבואת נחמה. נבואת פורענות יכולה להתבטל משום שאפשר לחזור בתשובה, והקב"ה יכול לסלוח ולוותר על העונש מטעמים שונים. בעקבות דברי ירמיהו מתווה הרמב"ם בהלכות יסודי התורה את כללי האבחנה בין נביא שקר לנביא אמת:

רמב"ם (הלכות יסודי התורה, י, ד):

[...] הא למדת שבדברי הטובה בלבד יבחן הנביא, הוא שירמיהו אמר בתשובתו לחנניה בן עזור כשהיה ירמיה מתנבא לרעה וחנניה לטובה, אמר לו לחנניה: אם לא יעמדו דברי אין בזה ראייה שאני נביא שקר, אבל אם לא יעמדו דברך יודע שאתה נביא שקר, שנאמר אך שמע נא את הדבר הזה וגוי' הנביא אשר ידבר שלום בבוא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת.

כיוון שירמיהו בתגובתו הראשונה: "אמן, כן יעשה ה'" גרם לעם להישאר בספק האם דברי חנניה הם בשם ה', הוא ממשיך בדברים המהווים הגנה על עצמו, שכן אם חנניה דובר אמת אזי, לכאורה, ירמיהו הופך לנביא שקר. כנגד מחשבה זו של העם טוען ירמיהו את עיקר טענתו בפסוק ח:

ז אַךְ-שָׁמַע-נָא הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאַזְנוֹיָךְ וּבְאַזְנוֹי כָּל-הָעָם. ח הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ מִן-הָעוֹלָם וַיִּנְבְּאוּ אֶל-אֲרֻצּוֹת רַבּוֹת וְעַל-מַמְלָכוֹת גְּדוֹלוֹת לְמַלְחָמָה וּלְרָעָה וּלְדָבָר. ט הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִנְבֵּא לְשָׁלוֹם בְּבֵא דְבַר הַנְּבִיא יוֹדַע הַנְּבִיא אֲשֶׁר-שָׁלַח ה' בְּאַמְתּוֹ.

ירמיהו טוען שהנביאים שניבאו רעות לעם ישראל- לא תמיד נתקיימו דבריהם, שהרי ה' ניחם לעתים על הרעה מסיבות שונות, ואין בכך הוכחה שהם היו נביאי שקר. לכן, טוען ירמיהו, גם הנבואה הרעה שהוא מתנבא עשויה להתבטל ואין בכך כדי לשלול את העובדה שהוא נביא אמת. אולם נבואה טובה, כפי שמנבא חנניה, חייבת להתקיים, ורק בקיומה יודע שהנביא הוא נביא אמת.

הערה למורה : קריאה מומלצת [במאמרו של עמוס חכם](#) על המאבק בין נביאי האמת ונביאי השקר :

דבר ה' לירמיהו

לאחר שפורש ירמיהו מ"זירת המאבק", הוא זוכה לדבר ה' המבהיר לו שחנניה דובר שקר:

יב ויהי דבר-ה' אל-ירמיה אַחֲרֵי שְׁבוֹר חֲנַנְיָה הַנְּבִיא אֶת-הַמוֹטָה מֵעַל צֹאֵר יִרְמְיָה הַנְּבִיא לֵאמֹר.
 יג הַלֹּדֶף וְאִמְרַת אֶל-חֲנַנְיָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' מוֹטֵת עֵץ שְׁבַרְתָּ וְעִשִׂיתָ תַחְתֵּיהֶן מוֹטוֹת בְּרוֹזַל. יד כִּי
 כה-אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל בְּרוֹזַל נְתַתִּי עַל-צֹאֵר כָּל-הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לְעַבְדֹת-נְבִכְדָּנָאצַּר
 מֶלֶךְ-בָּבֶל וְעַבְדָּהוּ וְגַם אֶת-חֵית הַשָּׂדֶה נְתַתִּי לוֹ. טו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנְּבִיא אֶל-חֲנַנְיָה הַנְּבִיא שְׁמַע-
 נָא חֲנַנְיָה לֹא-שָׁלַחַךְ ה' וְאַתָּה הַבְּטַחְתָּ אֶת-הָעַם הַזֶּה עַל-שִׁקְר טוֹ לִכֵּן כֹּה אָמַר ה' הֲנִנִי מִשְׁלַחַךְ
 מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה הַשָּׂנֵה אֶתָּה מֵת כִּי-סָרָה דְבַרְתָּ אֶל-ה'.

משקיבל ירמיהו נבואה מפורשת על כך שחנניה נביא שקר, הוא חוזר בנחישות אל חנניה, ומתעמת מולו. דבריו הקשים של ה' לירמיהו על חנניה מהווים מענה ישיר לדברים שאמר חנניה:

הערה דיזקטית:

אפשר לתת לתלמידים לגלות בעצמם במה מהווים דברי ה' לירמיהו תגובה ישירה לדברי חנניה.

- ירמיהו פותח את דבריו ממש באותן המילים שבהן השתמש חנניה בנבואתו: "כִּי כה-אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל".
- מול שבירת המוטה של העץ בידי חנניה, מגיב ירמיהו באופן אירוני ואומר כי מוטות העץ יוחלפו במוטות ברזל.
- מול בשורת חנניה "שברתי את על מלך בבל" חוזר ירמיהו על עמדתו: "עַל בְּרוֹזַל נְתַתִּי עַל-צֹאֵר כָּל-הַגּוֹיִם".
- בניגוד לנבואת חנניה כי "עוד שנתיים" ישובו הגולים, קובע ירמיהו שחנניה הוא נביא שקר, וככזה הוא ראוי לעונש: "השנה אתה מת".

בכך נותן הקב"ה בפי ירמיהו בסיום שני סבבי העימות מכת מחץ ברורה וחד משמעית לחנניה - הן לתוכן נבואתו, והן לו-לחנניה מבחינת גורלו האישי. הכתוב מציין כי נבואת האמת של ירמיהו התגשמה כפי שהבטיח ירמיהו:

יז וַיִּמַּת חֲנַנְיָה הַנְּבִיא בַשָּׁנָה הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי.

העמקה:

בתלמוד הירושלמי (מסכת סנהדרין, דף יא ה"ה) מסופר:

"וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחדש השביעי" כבר היה שנה אחרת ואתה אומר "בשנה ההיא"? אלא מלמד שמת בערב ראש השנה, וציוה את בניו ואת בני ביתו להסתיר את הדבר, ושיוציאוהו לאחר ראש השנה, בשביל לעשות את נבואתו של ירמיהו שקר.

מדרש זה מבקש לתאר את דבקותו של נביא השקר במאבקו בנביא האמת. אף שהוכח מעל לכל ספק שנבואת ירמיהו לחנניה התגשמה, עדיין מבקש חנניה לצאת מנצח במאבק.